

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องกระบวนการฟื้นฟูการบริโภคผักพื้นบ้านเพื่อสุขภาพชุมชนบ้านจำรุง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการฟื้นฟูการบริโภคผักพื้นบ้าน และศึกษาการใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาในการผลิตและการบริโภคผักพื้นบ้าน ซึ่งเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มีหน่วยการวิเคราะห์เป็นครอบครัวในกลุ่มเกษตรกรพื้นบ้าน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษาภาคสนามจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ใช้แนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกลุ่มตัวอย่างร่วมกับการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับบริบทของชุมชน และทำตารางการใช้ประโยชน์ผักพื้นบ้าน ตารางผักพื้นบ้านที่พบในชุมชน และตารางการใช้ประโยชน์ผักพื้นบ้านด้านอาหารในชีวิตประจำวันของชุมชนบ้านจำรุง

ผลการศึกษา พบว่า กระบวนการฟื้นฟูการบริโภคผักพื้นบ้านของชุมชนบ้านจำรุง เกิดจากการประสบปัญหาการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ใช้สารเคมี ซึ่งส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นจนนำไปสู่ภาวะหนี้สินของครัวเรือน มีผลกระทบต่อสุขภาพและต่อความสมดุลของระบบนิเวศ ผักพื้นบ้านที่มีอยู่ตามธรรมชาติลดจำนวนลง บทเรียนดังกล่าวทำให้เกิดความตระหนักถึงปัญหาการใช้สารเคมี โดยมีนางอุทัย รัตนพงศ์ สตรีผู้อาวุโสในหมู่บ้าน เป็นผู้ริเริ่มเปลี่ยนระบบการทำเกษตรกระแสหลักเป็นการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งช่วยลดต้นทุนการผลิต ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม และนำไปสู่การฟื้นฟูผักพื้นบ้านซึ่งเป็นพืชอาหารที่สำคัญของชุมชน

จากการทำเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจังจนประสบความสำเร็จ และมั่นใจว่าเป็นหนทางที่ช่วยให้อยู่ได้อย่างพอเพียง นางอุทัยจึงส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ โดยเริ่มจากญาติพี่น้องและเพื่อนสนิทที่มีความไว้วางใจและความปรารถนาดีต่อกัน จัดตั้งเป็นกลุ่มเกษตรกรพื้นบ้านขึ้น มีการถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันอย่างเป็นธรรมชาติสอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวัน โดยใช้สื่อบุคคล ผ่านการเล่าเรื่อง การแต่งเพลงขับร้อง สื่อวิทยุชุมชน โดยการจัดรายการวิทยุ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในที่ประชุมประจำเดือนของสภาหมู่บ้าน จนนำไปสู่การเปลี่ยนแนวคิดและทัศนคติ รวมไปถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรพื้นบ้าน จากการชักชวนสมาชิกเพียงไม่กี่คนได้ส่งผลให้เกิดการขยายแนวคิดการทำเกษตรอินทรีย์ไปสู่แผนการพัฒนาระดับหมู่บ้าน มีสมาชิกปลูกผักพื้นบ้านอย่างกว้างขวางเกือบทั้งหมู่บ้าน ถือเป็น การเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติในระดับบุคคลและกลุ่มที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชน ฉะนั้น กระบวนการฟื้นฟูการบริโภคผักพื้นบ้านจึงมิใช่เพียงการเปลี่ยนวิถีการผลิตเท่านั้น แต่ยังเปลี่ยนวิถีชีวิต ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในขั้นพื้นฐาน (Transformative learning) เนื่องจากเป็นกระบวนการที่สมาชิกกลุ่มเกษตรกรพื้นบ้านเกิดการเรียนรู้จากรากฐานของการปฏิบัติที่ไม่ได้เป็น

การเรียนรู้เพื่อการรู้หรือการจำ แต่เป็นการเรียนรู้ที่นำไปสู่การกระทำจนสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเองได้

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะ คือ ควรมีการรณรงค์ให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของการเปลี่ยนระบบการผลิตเป็นการทำเกษตรอินทรีย์ ส่งเสริมการเรียนรู้คุณค่าและความสำคัญของผักพื้นบ้าน เพื่อป้องกันการขาดแคลนผักพื้นบ้านซึ่งมีใช้แค่เพียงพืชอาหาร แต่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจในแง่การลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือนรวมทั้งส่งผลดีต่อระบบนิเวศ ดังนั้น จึงควรขยายผลกระบวนการฟื้นฟูไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของครัวเรือนทั้งระบบ เพื่อให้ชุมชนมีรูปแบบการจัดการที่เอื้อต่อการเกิดผักพื้นบ้านและนำไปสู่การฟื้นฟูทรัพยากรของชุมชน นอกจากนี้ ควรมีการวิจัยจากประสบการณ์และรวบรวมองค์ความรู้ที่ใช้ในกระบวนการฟื้นฟูการบริโภคผักพื้นบ้านจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน